

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Η ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΣ/ΝΕΟΦΥΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ:
Από το διεθνές περιβάλλον στις ελληνικές Περιφέρειες

ΙΩΑΝΝΑ ΣΑΠΦΩ ΠΕΠΕΛΑΣΗ
Ομότιμη Καθηγήτρια
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

Policy Paper

Η καινοτόμος/νεοφυής επιχειρηματικότητα: Από το διεθνές περιβάλλον στις ελληνικές Περιφέρειες

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες στην κα Αφαία Δημοπούλου για την επισταμένη ερευνητική υποστήριξή της.

Φορέας ανάθεσης	Παρατηρητήριο Περιφερειακών Πολιτικών Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία (Regional Policy Monitor – RPM)
Συγγραφή	Ιωάννα – Σαφρώ Πεπελάση, Ομότιμη Καθηγήτρια, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
2023 © ΠΑΡΑΤΗΡΗΡΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΜΚΕ	

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	3
Περίληψη	4
1. Καινοτομία και καινοτόμος επιχειρηματικότητα	5
2. Η νεοφυής επιχειρηματικότητα	7
3. Το ελληνικό οικοσύστημα νεοφυών επιχειρήσεων: Βασικά συνολικά δεδομένα για όλη την επικράτεια και τις Περιφέρειες	9
4. Το υποστηρικτικό θεσμικό πλαίσιο των νεοφυών επιχειρήσεων στην Ελλάδα	12
5. Μια πρώτη προσέγγιση στο ερώτημα του εάν και πώς ο αριθμός ίδρυσης νεοφυών επιχειρήσεων φαίνεται να σχετίζεται με μακρο-μεταβλητές	14
6. Προβληματισμοί για το μέλλον	17
Χρήσιμες βιβλιογραφικές αναφορές και links	19

Περίληψη

Στην ανάλυση που ακολουθεί προτάσσεται το θεωρητικό, το διεθνές και το ελληνικό πλαίσιο που αφορά στο φαινόμενο της καινοτομίας και της καινοτόμου-νεοφυούς επιχειρηματικότητας. Στη συνέχεια, αφού παρουσιαστεί συνοπτικά το οικοσύστημα των νεοφυών επιχειρήσεων σε εθνικό επίπεδο, ακολουθεί παρουσίαση του υποστηρικτικού θεσμικού πλαισίου για τις startups και συνοπτική συζήτηση για τη συσχέτιση μεταξύ του αριθμού των startups και επιλεγμένων μακρο-μεταβλητών. Η εργασία κλείνει θέτοντας ιδιαίτερους και ίσως μη συμβατικούς προβληματισμούς για το πώς μπορεί να επιταχυνθεί και εξισορροπηθεί η εξάπλωση του οικοσυστήματος της νεοφυούς επιχειρηματικότητας στις περιφέρειες.

1. Καινοτομία και καινοτόμος επιχειρηματικότητα

Στη σημερινή συγκυρία των πολλαπλών κρίσεων, η καινοτομία και η καινοτόμα επιχειρηματικότητα βρίσκεται στο επίκεντρο της συζήτησης της διεθνούς κοινότητας για την επίτευξη του απόλυτα αναγκαίου στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης. Η καινοτόμος επιχειρηματικότητα είναι μία ευρεία κατηγορία που εμπεριέχει διαφόρων ειδών επιχειρήσεις. Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στο κομμάτι της καινοτόμου επιχειρηματικότητας που αφορά στις νεοφυείς επιχειρήσεις (startups). Καθώς η νεοφυής επιχειρηματικότητα έχει στην καρδιά της την καινοτομία, η ανάλυση ξεκινά ακριβώς από αυτό το σημείο και μάλιστα με μία σύντομη ιστορική αναδρομή.

Τα κύματα καινοτομίας στην παγκόσμια οικονομία

Το σημείο εκκίνησης των σύγχρονων μεγάλων κυμάτων καινοτομίας ήταν η έναρξη της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης που ξεκίνησε στα μέσα του 18ου αιώνα. Σήμερα, η ανθρωπότητα βιώνει το έκτο κύμα καινοτομίας που ξεκίνησε πριν 25 χρόνια και αφορά στην ψηφιοποίηση και τη δύναμη της τεχνητής νοημοσύνης (ή αλλιώς Industry 4.0), το οποίο ταυτόχρονα επικεντρώνεται σε νεότερους τεχνολογικούς κλάδους (όπως π.χ. η ρομποτική, η βιοτεχνολογία, η νανοτεχνολογία, η περιβαλλοντολογική τεχνολογία, οι επιστήμες της ζωής και η τεχνολογία της υγείας κ.λπ.). Να σημειωθεί εδώ ότι η χρονική διάρκεια των βιομηχανικών κυμάτων μειώνεται στο πέρασμα του χρόνου (ο πρώτος κράτησε 60 χρόνια, ενώ ο πέμπτος 30 χρόνια), και αυτό οφείλεται στην εξαιρετικά ταχεία πλέον αλλαγή/πρόοδο στο εκάστοτε knowledge paradigm στις θετικές επιστήμες και ειδικά στις επιστήμες της ζωής. Στο σημείο του έκτου κύκλου που βρισκόμαστε σήμερα, εικάζεται ότι ο έβδομος κύκλος θα φέρει τη σύζευξη τεχνολογίας και νοημοσύνης για τη δημιουργία αυτόνομων ρομπότ. Να σημειωθεί εδώ ότι για πρώτη φορά η Ελλάδα βρίσκεται χρονικά συγχρονισμένη, όσον αφορά τον τωρινό παγκόσμιο κύκλο καινοτομίας, ενώ έως τώρα ακολουθούσε με χρονική υστέρηση τα παγκόσμια κύματα καινοτομίας και βασιζόταν πολύ περισσότερο στην εισαγωγή τεχνολογίας και όχι στη δημιουργία καινοτομιών.

Το EU Regional Innovation Scoreboard: η θέση της Ελλάδας και των περιφερειών της

Σε ποιο σημείο βρίσκεται η Ελλάδα ως προς την καινοτομία; Με βάση το EU Regional Innovation Scoreboard, σε εθνικό επίπεδο, η Ελλάδα ταξινομείται ως μεσαίου επιπέδου καινοτόμα χώρα (Moderate Innovator). Βρίσκεται στο 80,2% της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η επίδοση είναι χαμηλή για τα δεδομένα της ευρύτερης ομάδας των Moderate Innovators στην οποία ανήκει. Ωστόσο, εντυπωσιάζει ότι, από το 2014 και ύστερα, η χώρα σημείωσε μια εντυπωσιακή αύξηση, πολύ υψηλότερη από αυτό που ίσχυε για τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η εξέλιξη συμπίπτει εν μέρει με το γεγονός ότι η Ελλάδα είχε μόλις ενταχθεί στον παγκόσμιο χάρτη των οικοσυστημάτων νεοφυών επιχειρήσεων (βλ. Ενότητες 2 και 3). Η όποια σχέση ανάμεσα στα δύο φαινόμενα, καινοτομία και καινοτόμος-νεοφυής επιχειρηματικότητα, πρέπει να διευρυνθεί περισσότερο και

Policy Paper

Η καινοτόμος/νεοφυής επιχειρηματικότητα: Από το διεθνές περιβάλλον στις ελληνικές Περιφέρειες

ειδικά σε σχέση με το γεγονός ότι σε αυτό το διάστημα η περιφέρεια αύξησε την παρουσία της στο εγχώριο οικοσύστημα των νεοφυών επιχειρήσεων (βλ. Ενότητα 3).

Έχει ενδιαφέρον ότι σύμφωνα με αυτή τη μελέτη η Αττική και η Κρήτη είναι οι πιο καινοτόμες ελληνικές περιφέρειες. Αντίθετα, υπολείπονται σε καινοτομία (εμφανίζονται ως Emerging και όχι ως Moderate Innovators) οι περιφέρειες: Ιόνια Νησιά, Βόρειο και Νότιο Αιγαίο, Πελοπόννησος, Στερεά Ελλάδα, Δυτική Μακεδονία και Ανατολική Μακεδονία-Θράκη.

Η καινοτόμος επιχειρηματικότητα στη διεθνή βιβλιογραφία

Ο όρος καινοτόμος επιχειρηματικότητα έχει μακρά ιστορία. Αντιπαράκειται σε άλλες μορφές επιχειρηματικότητας που έχουν ως κοινό σημείο αναφοράς ότι δεν είναι ωφέλιμες για την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνία (ενδεικτικές μορφές μη καινοτόμου επιχειρηματικότητας είναι η επιχειρηματικότητα ανάγκης, η προσοδική μη-παραγωγική επιχειρηματικότητα, και η αποκαλούμενη καταστροφική για την κοινωνία επιχειρηματικότητα). Εν κατακλείδι, στα μέσα του 20^{ου} αιώνα (πολύ πριν ξεκινήσει να αναπτύσσεται δυναμικά το φαινόμενο της νεοφυούς επιχειρηματικότητας), η καινοτόμος επιχειρηματικότητα θεωρήθηκε από τον Joseph Schumpeter και άλλους σημαντικούς οικονομολόγους ως δύναμη που κινητοποιεί την οικονομική ανάπτυξη μέσω «της δημιουργικής καταστροφής», εφόσον υπάρχει συνέργεια μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου οφέλους (William Baumol). Βέβαια, έχοντας κατά νου τη διαπίστωση της θετικής δύναμης της καινοτόμου επιχειρηματικότητας πάνω στην ανάπτυξη, να σημειώσουμε ότι και αντίστροφα, η ίδια η διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης δημιουργεί ένα καινούργιο θεσμικό οικονομικό περιβάλλον και άρα τις συνθήκες που τροφοδοτούν την παραπέρα εξέλιξη της καινοτόμου επιχειρηματικότητας. Για την ακρίβεια, η οικονομική ανάπτυξη ενισχύει συνήθως τα εξής σημαντικά χαρακτηριστικά: ένα φιλικό προς την καινοτόμο επιχειρηματικότητα εκπαιδευτικό και δημοσιονομικό περιβάλλον, σημαντικούς κόμβους παραγωγής και μεταφοράς γνώσης, καθώς και χρήματα.

2. Η νεοφυής επιχειρηματικότητα

Ορισμός της νεοφυούς επιχείρησης

Τι σημαίνει, όμως, ο όρος νεοφυής επιχείρηση; Υπάρχουν πολλοί ορισμοί. Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιούμε τον πιο κάτω ορισμό, ο οποίος συμβαδίζει με αυτόν που υιοθετούν οι περισσότεροι από εκείνους που δραστηριοποιούνται στο ελληνικό οικοσύστημα των νεοφυών επιχειρήσεων: Νεοφυής είναι μία επιχείρηση ηλικίας έως δέκα ετών, που κάτω από συνθήκες αβεβαιότητας είναι οπωσδήποτε: καινοτόμος, έχει τη δυνατότητα και τον στόχο να κλιμακωθεί ταχύτατα, ενώ τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες της στοχεύουν στο να κατακτήσουν ευρύτερα την παγκόσμια αγορά.

Γιατί είναι σημαντικός ο θεσμός της νεοφυούς επιχειρηματικότητας για την ελληνική οικονομία;

Η νεοφυής επιχειρηματικότητα, όπως είναι φανερό από τον πιο πάνω ορισμό, αυξάνει την εξωστρέφεια και τη διεθνή ανταγωνιστικότητα ακριβώς μέσω της καινοτομίας. Και τα δύο αυτά χαρακτηριστικά είναι πολύτιμα για την Ελλάδα, μία χώρα που από τη γέννησή της πάσχει από το μόνιμο διαρθρωτικό πρόβλημα του ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου. Επίσης, ως θεσμός ενισχύει την απασχόληση, ενώ στη σημερινή συγκυρία όλο και περισσότερες νεοφυείς επιχειρήσεις προωθούν πρακτικές λύσεις για την αντιμετώπιση της κλιματικής-ενεργειακής κρίσης. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί ότι η ελληνική καινοτόμος επιχειρηματικότητα, της οποίας κορυφαία έκφανση είναι η νεοφυής επιχειρηματικότητα, συζητείται όλο και περισσότερο στον διεθνή τύπο και θεωρείται ως μία ιδιαίτερα σημαντική περίπτωση δυναμικού newcomer στο παγκόσμιο οικοσύστημα των startups.

Η εξέλιξη της νεοφυούς επιχειρηματικότητας στην παγκόσμια οικονομία και η σημερινή κατάταξη της Ελλάδας

Η απαρχή του θεσμού των startups ξεκίνησε στις ΗΠΑ, στη Silicon Valley της Καλιφόρνιας, στη δεκαετία του 1920. Το πρώτο οικοσύστημα νεοφυούς επιχειρηματικότητας ξεκίνησε στη δεκαετία του 1970 και βίωσε αμέσως μεγάλη άνθιση, ενώ παράλληλα άρχισαν να εμφανίζονται κόμβοι νεοφυούς επιχειρηματικότητας σε διάφορες πόλεις των ΗΠΑ (για παράδειγμα στη Βοστώνη, τη Νέα Υόρκη κ.α.) και σε διάφορες Δυτικο-Ευρωπαϊκές πόλεις, με προεξέχουσα πόλη το Λονδίνο. Μάλιστα, την τελευταία δεκαετία, το παγκόσμιο οικοσύστημα των startups έχει επιδείξει μια ιδιαίτερη δυναμική, καθώς γεωγραφικά έχει απλωθεί σε όλες τις ηπείρους. Το διεθνές αυτό οικοσύστημα των νεοφυών επιχειρήσεων μετρείται ταυτόχρονα με δύο τρόπους: αφενός σε επίπεδο χωρών και αφετέρου σε επίπεδο πόλεων. Στο διεθνές οικοσύστημα των νεοφυών επιχειρήσεων το 2022, η πρώτη τριάδα (σε σύνολο 100 χωρών) αποτελείται από τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και το Ισραήλ. Η θέση της Ελλάδας έχει ως εξής: είναι 48^η παγκοσμίως, 5^η στα Βαλκάνια και 18^η στη Δυτική Ευρώπη. Επίσης, σύμφωνα με αυτή την πηγή, το ελληνικό startup οικοσύστημα κατέχει παγκοσμίως στα social and leisure την 17^η θέση, στις μεταφορές την 33^η και στο food tech την 34^η. Τέλος, ανάμεσα σε 1.000

Policy Paper

Η καινοτόμος/νεοφυής επιχειρηματικότητα: Από το διεθνές περιβάλλον στις ελληνικές Περιφέρειες

πόλεις (startup ecosystems) παγκοσμίως, η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη κατέχουν αντίστοιχα την 132^η και την 507^η θέση (παρεμπιπτόντως, η πρώτη τριάδα διεθνώς αποτελείται από τις πόλεις Άγιο Φραγκίσκο, Νέα Υόρκη, Πεκίνο).

3. Το ελληνικό οικοσύστημα νεοφυών επιχειρήσεων: Βασικά συνολικά δεδομένα για όλη την επικράτεια και τις Περιφέρειες

Το ελληνικό οικοσύστημα των νεοφυών επιχειρήσεων 2010-2021

Το startup οικοσύστημα στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα νεαρό για τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Η γέννησή του χρονολογείται από την απαρχή της οικονομικής κρίσης στη χώρα, το 2010. Στην πορεία των τελευταίων δώδεκα ετών, η εξέλιξη του οικοσυστήματος έχει υπάρξει εντυπωσιακή. Ξεκινώντας «εκ του μηδενός σχεδόν» το 2010, σήμερα αριθμεί κάπου 2.100-2.500 επιχειρήσεις. Και αυτό παρά τις εξωγενείς ανατροπές και δυσκολίες. Για παράδειγμα, η επιβολή των capital controls το 2015 ανέστειλε προσωρινά την αριθμητική αύξησή του, ενισχύοντας παράλληλα την ροπή/τάση των startups να έχουν έδρα ή παραρτήματα στο εξωτερικό. Επίσης, η πανδημία του Covid 2019+ λειτούργησε ως επιταχυντής για την στροφή προς την ψηφιοποίηση και τη δημιουργία startups στους κλάδους των επιστημών της ζωής, της φαρμακολογίας και τους περιβαλλοντολογικούς κλάδους. Πιο πρόσφατα, με τον Ρώσο-Ουκρανικό πόλεμο που ξέσπασε το 2022, το οικοσύστημα έχει επιδοθεί σε εντονότερη αναζήτηση εύρεσης νέων τεχνολογικών λύσεων στους κλάδους της ενέργειας και της διατροφής.

Ως προς τη γεωγραφική κατανομή του θεσμού των νεοφυών επιχειρήσεων στην Ελλάδα παρατηρούμε ότι βασικά γεννήθηκε στην Αθήνα/Αττική και αρχικά η συμμετοχή της περιφέρειας σε αυτόν ήταν ελάχιστη. Αθροιστικά, από το 2010 έως και το 2016, κάπου 80% των νεοφυών επιχειρήσεων που έλαβαν υποστήριξη από εκκολαπτήρια (incubators) είχαν έδρα την Αθήνα, και στην περιφέρεια αναλογούσε ένα ποσοστό λίγο κάτω από το 7%. Το υπόλοιπο αντιστοιχούσε σε startups με έδρα εκτός Ελλάδας. Το 2021, το ποσοστό των επιχειρήσεων που είχαν ως έδρα την Αθήνα είχε μειωθεί στο 51,7% και της περιφέρειας είχε αυξηθεί σε περίπου 30%. Το υπόλοιπο αντιστοιχούσε σε startups που ίδρυσαν Έλληνες με έδρα εκτός Ελλάδας.

Σήμερα, παρά τη συνεχιζόμενη υπερ-συσσώρευση των startups στην Αθήνα, η συμμετοχή των περιφερειών είναι πλέον πιο σημαντική.

Σύντομη χαρτογράφηση των νεοφυών επιχειρήσεων (Νοέμβριος 2022)

Η πιο κάτω χαρτογράφηση των νεοφυών επιχειρήσεων στην Ελλάδα στηρίζεται στις εγγεγραμμένες στο Εθνικό Μητρώο Νεοφυών Επιχειρήσεων (Elevate Greece), όπως εμφανίζονταν στις 16 Νοεμβρίου 2022, λίγες μόνο εβδομάδες από σήμερα, γεγονός που δεν επιφέρει μεγάλη απόκλιση στα δεδομένα. Σημειώνουμε εδώ ότι στο Elevate Greece καταγράφεται συστηματικά το σύνολο των νεοφυών ελληνικών επιχειρήσεων, ενώ η βάση ανανεώνεται διαρκώς. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη βάση δεδομένων που υπάρχει στην Ελλάδα για το νεοφυές επιχειρείν.

Στις 12 Δεκεμβρίου 2022, οπότεν γράφτηκε το παρόν κείμενο, οι εγγεγραμμένες επιχειρήσεις ήταν 690. Έκτοτε, η εικόνα δεν έχει ουσιαστικά αλλάξει, ειδικά για την περιφέρεια, καθώς μεταξύ των δύο ανωτέρω ημερομηνιών μόνο επτά startups ιδρύθηκαν εκτός Αττικής. Έτσι, σε πανελλαδικό επίπεδο, στις 16 Νοεμβρίου 2022 εμφανίζονται 664 εγγεγραμμένες επιχειρήσεις. Ο παρακάτω πίνακας αποκαλύπτει την υπερ-συγκέντρωση νεοφυών επιχειρήσεων στην Αττική (Αθήνα). Για την ακρίβεια, η Αττική είναι η έδρα του 68% των νεοφυών επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Δεύτερη σε σπουδαιότητα έρχεται η Κεντρική Μακεδονία με 14%, τρίτη η Κρήτη με 6% και τέταρτη η Δυτική Ελλάδα με 3% του συνόλου των νεοφυών επιχειρήσεων της χώρας. Συνολικά οι τρεις τελευταίες περιφέρειες αντιπροσωπεύουν το 21% των εγγεγραμμένων startups στη χώρα και σχεδόν μονοπωλούν τις μεταποιητικές startups εκτός Αττικής.

Οι πιο κάτω επτά περιφέρειες έχουν η καθεμία λιγότερες από δέκα startups: Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Ήπειρος, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο, Δυτική Μακεδονία, Ιόνια Νησιά, Πελοπόννησος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1**Γεωγραφική Κατανομή των Ελληνικών Νεοφυών Επιχειρήσεων (Startups)**

Περιφέρεια	Startups
Ελλάδα	664
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	6
Αττική	454
Βόρειο Αιγαίο	4
Δυτική Ελλάδα	21
Δυτική Μακεδονία	4
Ήπειρος	6
Θεσσαλία	11
Ιόνια Νησιά	3
Κεντρική Μακεδονία	92
Κρήτη	42
Νότιο Αιγαίο	5
Πελοπόννησος	3
Στερεά Ελλάδα	13

Πηγή: Elevate Greece, 2022.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει όχι μόνο ο αριθμός αλλά και η κλαδική σύνθεση του σώματος των νεοφυών επιχειρήσεων (όπως και άλλα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων στα οποία θα αναφερθούμε παρακάτω). Η βάση δεδομένων της Elevate Greece κατατάσσει τις νεοφυείς επιχειρήσεις σε 21 ξεχωριστούς κλάδους. Σε εθνικό επίπεδο, οι τρεις πιο σημαντικοί κλάδοι ως προς τον αριθμό των εγγεγραμμένων νεοφυών επιχειρήσεων είναι οι εξής: Οι επιστήμες της ζωής (Med Tech, Health Tech, Bio Tech), το περιβάλλον (Environment, Energy-Green Tech, Clean Tech) και Travel,

Policy Paper

Η καινοτόμος/νεοφυής επιχειρηματικότητα: Από το διεθνές περιβάλλον στις ελληνικές Περιφέρειες

Hospitality, Leisure. Μάλιστα, αυτοί οι τρεις κλάδοι αντιπροσωπεύουν περίπου το 30% των εγγεγραμμένων επιχειρήσεων όλου του δείγματος. Όσο για τη μεταποίηση, την οποία οι χώρες της Δύσης επαναφέρουν ως σημαντικό στοιχείο στην ατζέντα τους για το νέο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης, καταγράφονται στο startup οικοσύστημα μόνο 35 επιχειρήσεις συνολικά σε όλη τη χώρα, δηλ. μόνο το 5% περίπου του συνολικού πληθυσμού τους. Τέλος, να σημειωθεί ότι, σε επίπεδο επικράτειας, το κύριο μέσο που χρησιμοποιούν οι startupperς για να ιδρύσουν μια επιχείρηση είναι η αυτοχρηματοδότηση, ενώ η (εξωτερική) χρηματοδότηση αφορά λιγότερες από τις μισές startups.

4. Το υποστηρικτικό θεσμικό πλαίσιο των νεοφυών επιχειρήσεων στην Ελλάδα

Το θεσμικό πλαίσιο που στηρίζει το ελληνικό οικοσύστημα νεοφυών επιχειρήσεων είναι σύνθετο και αποτελείται από δύο βασικούς πυλώνες:

Πρώτον, το νομικό πλαίσιο που διέπει τους όρους για την ίδρυση επιχειρήσεων και ειδικότερα των νεοφυών (για παράδειγμα τα φορολογικά κίνητρα για την ίδρυση νεοφυών επιχειρήσεων στο πλαίσιο του Νόμου 4712/2020, και τον Νόμο 4864/2021 για τους τεχνοβλαστούς).

Δεύτερον, τους ποικίλους οργανισμούς στήριξης της γέννησης και εξέλιξης του οικοσυστήματος των startups. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως για παράδειγμα τον καταλύτη καινοτομίας/ερευνητικό κέντρο Corallia (που ιδρύθηκε στην Αθήνα το 2005) οι οργανισμοί στήριξης του οικοσυστήματος ακολούθησαν και δεν προηγήθηκαν της γέννησης του οικοσυστήματος αυτού. Με βάση δεδομένα της πρόσφατης μελέτης της διαΝΕΟσις, όπως δείχνει ο Πίνακας 2, οι οργανισμοί αυτοί είναι επικεντρωμένοι στην Αττική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Οργανισμοί Στήριξης των Νεοφυών Επιχειρήσεων (Startups) στην Ελλάδα

27 θερμοκοιτίδες, η πλειοψηφία των οποίων βρίσκεται στην Αθήνα, οκτώ έχουν έδρα τη Θεσσαλονίκη, δύο την Πάτρα, μία την Κρήτη, μία τα Τρίκαλα, μία τη Λάρισα και μία τη Μυτιλήνη.
3 κέντρα καινοτομίας στην Αθήνα, ένα στην Πάτρα και ένα στην Ξάνθη.
10 τεχνολογικά πάρκα από τα οποία τρία βρίσκονται στην Αθήνα, τρία στην Θεσσαλονίκη, ένα στην Πάτρα, ένα στην Κρήτη, ένα στη Θεσσαλία και ένα στην Ήπειρο.
4 δίκτυα καινοτομίας, όλα στην Αθήνα.
30 επιταχυντές, μόνο τέσσερις βρίσκονται εκτός Αθηνών. Τρεις εμφανίζονται στην Κρήτη, και ένας στη Μυτιλήνη.
25 κοινοί χώροι εργασίας, κυρίως πάλι στην Αθήνα. Εκτός Αθήνας η κατανομή τους έχει ως εξής: τρεις είναι στη Θεσσαλονίκη, δύο στην Κρήτη και από ένας στην Πάτρα, Λέσβο και Καλαμάτα.

Πηγή: διαΝΕΟσις, 2022.

Policy Paper

Η καινοτόμος/νεοφυής επιχειρηματικότητα: Από το διεθνές περιβάλλον στις ελληνικές Περιφέρειες

Εν κατακλείδι, οι οργανισμοί που στηρίζουν τη νεοφυή επιχειρηματικότητα βρίσκονται, στη μεγάλη πλειοψηφία τους, στην Αττική/Αθήνα. Εκτός της Αττικής, οι πέντε οργανισμοί υποστηρικτικοί της νεοφυούς επιχειρηματικότητας που συναντώνται και σε άλλες περιφέρειες κατά βάση βρίσκονται με σειρά προτεραιότητας στις εξής τρεις περιφέρειες: Κεντρική Μακεδονία, Κρήτη, Δυτική Ελλάδα. Και οι τρεις περιφέρειες ξεχωρίζουν και για τη σημαντική πανεπιστημιακή υποδομή τους. Ίσως να μην είναι σύμπτωση ότι αυτές οι τρεις περιφέρειες είναι οι πιο σημαντικές από άποψη πληθυσμού νεοφυών επιχειρήσεων μετά την Αττική.

Σε αυτό το σημείο να προστεθεί ότι υπάρχουν οργανισμοί που στοχεύουν πρωταρχικά στην προσέλκυση επαγγελματιών «νομάδων» (όπως π.χ. οι κοινοί χώροι εργασίας που αναφέρονται πιο πάνω) ή και στην εξάπλωση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα (όπως για παράδειγμα τα τέσσερα Data Centers στην Αττική και το ένα στην Κρήτη (που θα αποπερατωθεί το 2025)).

5. Μια πρώτη προσέγγιση στο ερώτημα του εάν και πώς ο αριθμός ίδρυσης νεοφυών επιχειρήσεων φαίνεται να σχετίζεται με μακρο-μεταβλητές

Αυτό είναι ένα σημαντικό ερώτημα που απασχολεί τη διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα. Αρκετοί οικονομολόγοι και κοινωνιολόγοι, χρησιμοποιώντας στατιστικά και οικονομετρικά εργαλεία, αναλύουν τις επιρροές διαφόρων μεταβλητών στις ιδρύσεις των startups, κυρίως δε σε χώρες της Δύσης. Στην Ελλάδα, αναδύεται επίσης μία σχετική βιβλιογραφία γύρω από αυτό το θέμα, όπως και για το ζήτημα της μεταφοράς και εγχώριας παραγωγής τεχνογνωσίας/καινοτομίας. Όσον αφορά ειδικότερα το ζήτημα της εξάπλωσης του οικοσυστήματος των startups ανά περιφέρεια, η βιβλιογραφία είναι ακόμα ιδιαίτερα περιορισμένη. Στην Ενότητα αυτή αποπειράται μία πρώτη εμπειρική διερεύνηση του αν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του μεγέθους του αριθμού των startups με μακρο-δεδομένα;

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Αριθμός Νεοφυών Επιχειρήσεων, ΑΕΠ, Πληθυσμός, Κατά Κεφαλήν Εισόδημα, Μεταποίηση, Αριθμός Εμπορικών Σημάτων και Συνολικός Αριθμός Επιχειρήσεων

Περιφέρειες	Startups	ΑΕΠ (σε εκατ. €) Eurostat, 18/4/2022	Πληθυσμός 2021 Eurostat, 16/11/2022	Κατά κεφαλήν εισόδημα 2020, σε € Eurostat, 18/4/2022	Μεταποίηση 2019* ΕΛΣΤΑΤ, 2019	Αριθμός εμπορικών σημάτων 2016 Eurostat 20/2/2016	Συνολικός Αριθμός επιχειρήσεων (εκτός αυτοαπασχο- λούμενων) 2019, Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων 2019
Ελλάδα	664	165.326,43	10.678.632	15.400	8,5%	755	1.427.124
Αττική	454	78.176,3	3.736.737	20.900	7,7%	389	358.509
Κεντρική Μακεδονία	92	22.701,5	1.858.755	12.100	11%	102	235.806
Κρήτη	42	8.186,87	636.766	12.800	5,3%	52	138.358
Δυτική Ελλάδα	21	7.404,63	646.670	11.400	8,1%	19	98.452
Ιόνια Νησιά	3	2.808,96	202.371	13.800	2,1%	1	38.389
Πελοπόννησος	3	7.652,18	569.345	13.400	7,6%	20	11.3682

Στον πίνακα 3 παρατίθεται ο αριθμός των startups, ενώ επίσης παρουσιάζονται έξι επιλεγμένα ποσοτικά μακρο-δεδομένα που αναφέρονται συχνά στη διεθνή βιβλιογραφία για την

Policy Paper

Η καινοτόμος/νεοφυής επιχειρηματικότητα: Από το διεθνές περιβάλλον στις ελληνικές Περιφέρειες

επιχειρηματικότητα και την ίδρυση νεοφυών επιχειρήσεων. Οι γεωγραφικές περιοχές στις οποίες γίνεται αναφορά είναι: η Ελλάδα ως σύνολο και τρεις κατηγορίες περιφερειών: α) την πρώτη σε αριθμό startups (Αττική), β) οι τρεις περιφέρειες (Κεντρική Μακεδονία, Κρήτη, Δυτική Ελλάδα) που, όπως έχει ήδη γίνει σαφές, είναι οι σπουδαιότερες περιοχές μετά την Αττική περιφέρειες και γ) οι δύο περιφέρειες με τον χαμηλότερο αριθμό εγγεγραμμένων startups στην Ελλάδα, δηλαδή τα Ιόνια Νησιά και η Πελοπόννησος.

Τα δεδομένα στον Πίνακα ως προς την συσχέτιση του αριθμού των startups με καθεμία από τις μάρκο μεταβλητές έχουν ως εξής: :

Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ). Η Κεντρική Μακεδονία, η Κρήτη και η Δυτική Ελλάδα έχουν σημαντικά χαμηλότερο ΑΕΠ από την Αττική. Αντίστροφα, με εξαίρεση τη Δυτική Ελλάδα, οι άλλες δύο περιφέρειες εξετάστηκαν αναλυτικά στο κείμενο έχουν υψηλότερο ΑΕΠ από τα Ιόνια Νησιά και την Πελοπόννησο. Άρα, φαίνεται να υπάρχει γενικά θετική συσχέτιση μεταξύ του μεγέθους του οικοσυστήματος των νεοφυών επιχειρήσεων και του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης, όπως αυτό προκύπτει από το ΑΕΠ.

Πληθυσμός. Από τα στοιχεία για τον πληθυσμό σε όλες τις περιφέρειες που αναφέρονται στον πίνακα προκύπτει ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ του πληθυσμού και του αριθμού των startups, με εξαίρεση την περίπτωση της Πελοποννήσου, η οποία, σε σύγκριση με τις άλλες περιφέρειες, έχει δυσανάλογα μικρό αριθμό startups για το μέγεθος του πληθυσμού της.

Κατά κεφαλήν εισόδημα. Ως προς το κατά κεφαλήν εισόδημα ισχύουν ακριβώς οι ίδιες παρατηρήσεις με το ΑΕΠ.

Μεταποίηση. Στην περίπτωση του ποσοστού της μεταποίησης στο ΑΕΠ (σημαντικός δείκτης οικονομικής ανάπτυξης) υπάρχει επιφύλαξη ως προς την ακρίβεια των δεδομένων, καθώς διαφέρουν οι πηγές και οι ημερομηνίες τους, και δεν μπορεί να εξαχθεί ένα καθαρό γενικό συμπέρασμα. Για παράδειγμα, η Αττική έχει σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό από την Κεντρική Μακεδονία και τη Δυτική Ελλάδα, ενώ η Πελοπόννησος έχει υψηλότερο ποσοστό από την Κρήτη.

Εμπορικά σήματα. Ο αριθμός εμπορικών σημάτων στις περιφέρειες Κεντρική Μακεδονία, Κρήτη και Δυτική Ελλάδα είναι χαμηλότερος απ' ό,τι στην Αττική και φαίνεται να υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου μεταποίησης (σημαντικός δείκτης οικονομικής ανάπτυξης και του αριθμού startups). Ωστόσο, και πάλι η Πελοπόννησος είναι εξαίρεση, καθώς έχει περίπου τον ίδιο αριθμό εμπορικών σημάτων με τη Δυτική Ελλάδα. Από τα στοιχεία για όλες τις περιφέρειες προκύπτει ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ αυτού του συντελεστή και του αριθμού startups στις περιφέρειες.

Policy Paper

Η καινοτόμος/νεοφυής επιχειρηματικότητα: Από το διεθνές περιβάλλον στις ελληνικές Περιφέρειες

Αριθμός επιχειρήσεων. Από τα στοιχεία για τον πληθυσμό σε όλες τις περιφέρειες που αναφέρονται στον πίνακα προκύπτει ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ του αριθμού των επιχειρήσεων και του αριθμού των startups ανά περιφέρεια.

Εν συντομία, το μέγεθος του οικοσυστήματος των startups έχει σε γενικές γραμμές θετική συσχέτιση με βασικές μεταβλητές που καταδεικνύουν οικονομική, καινοτομική και επιχειρηματική πρόοδο. Να τονισθεί και πάλι ότι το οικοσύστημα των startups είναι μεν φορέας πρόοδου, αλλά δεν λειτουργεί σε κενό. Αντίθετα, είναι καθρέφτης ενός ευρύτερου τοπικού, εθνικού και διεθνούς συνόλου. Είναι σαφές ότι πολλοί παράγοντες – οικονομικοί, επιχειρηματικοί, πολιτισμικοί και γεωγραφικοί/περιβαλλοντικοί_ επηρεάζουν το μέγεθος του οικοσυστήματος των startups. Προέχει να εξετασθεί το πώς οι θεσμικές υποδομές του οικοσυστήματος, καθώς και στοχευμένες ή μη πολιτικές επηρεάζουν το οικοσύστημα των startups, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Για παράδειγμα, να αναφερθεί ότι το 2020, οι δημόσιες ερευνητικές δαπάνες ανά περιφέρεια είχαν θετική συσχέτιση με τον αριθμό των startups.

6. Προβληματισμοί για το μέλλον

Η καινοτομία και η νεοφυής επιχειρηματικότητα βρίσκονται στο διεθνές προσκήνιο ως προς τη συμβολή τους στην επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης διεθνώς. Η Ελλάδα, μία χώρα που άργησε να ξεφύγει από την οικονομική υποανάπτυξη, συμμετέχει ενεργά, για πρώτη φορά σήμερα, στα σύγχρονα διεθνή οικοσυστήματα καινοτομίας (συγκεκριμένα, στο έκτο διεθνές κύμα καινοτομίας) και νεοφυούς επιχειρηματικότητας.

Ιστορικά, η οικονομική ανάπτυξη στις οικονομίες της αγοράς (όπως κατά βάση είναι η ελληνική) έχει φυσική ροπή προς ανισοκατανομή εισοδήματος και ευκαιριών ανάμεσα σε περιφέρειες. Το ίδιο γενικά συμβαίνει μεταξύ χωρών και ολόκληρων ηπείρων. Αυτό το φαινόμενο της διευρυνόμενης ανισοκατανομής είναι ιδιαίτερα έντονο στην παρούσα ιστορική συγκυρία. Δεδομένης αυτής της διαπίστωσης, τι πρέπει να γίνει στην ελληνική περίπτωση αναφορικά με τη δυναμικότερη επέκταση του οικοσυστήματος των νεοφυών επιχειρήσεων στις περιφέρειες;

Δεν είναι εύκολη η απάντηση. Προέχει απλά το κράτος να κάνει διορθωτικές εκ των υστέρων παρεμβάσεις στις πιο αδύναμες περιοχές; Ή μήπως ο σχεδιασμός οικονομικής πολιτικής πρέπει να γίνεται εξ αρχής με πιο ενεργή συμμετοχή των περιφερειών – της βάσης της κοινωνίας – και να έχει κεντρικό στόχο την αλληλένδετη ανάπτυξη των ίδιων των περιφερειών; Φαίνεται ότι αυτή η δεύτερη στόχευση, η οποία έχει αρχίσει να συζητιέται σε πολλαπλά επίπεδα (σε περιφέρειες χωρών, σε επίπεδο εθνικών κρατών, σε διεθνείς οργανισμούς) προσφέρει καλύτερες προοπτικές για το μέλλον. Μάλιστα, κατά μία άποψη, ακόμα και η οικονομική ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας που δεν έχει ως επίκεντρο τη διαπεριφερειακή διάσταση και τη συμμετοχικότητα της βάσης της κοινωνίας (inclusiveness) θα είναι καταδικασμένη να είναι ισχνή.

Το ζητούμενο για τη νεοφυή επιχειρηματικότητα στις ελληνικές περιφέρειες είναι το πώς αυτές μπορούν να ενταχθούν όχι μόνο στο εθνικό οικοσύστημα, αλλά και στο ευρωπαϊκό και το διεθνές. Ο όρος ένταξη εδώ χρησιμοποιείται με μια ευρύτητα, δηλ. μπορεί να αφορά από χαλαρούς δεσμούς έως και στενή συνέργεια, ανάλογα με το τι απαιτεί η περίπτωση. Μία δίοδος προς τη διεθνοποίηση του οικοσυστήματος των περιφερειών είναι η συμβολή της ελληνικής επιστημονικής και επιχειρηματικής διασποράς, η οποία τον τελευταίο καιρό δείχνει ενδιαφέρον για επενδύσεις στο οικοσύστημα των νεοφυών επιχειρήσεων όχι μόνο στην Αττική αλλά και στις περιφέρειες, ενώ υπάρχουν ενδείξεις ότι αυτή η τάση είναι αρκετά ανεπτυγμένη στις περιφέρειες στις οποίες έχει επικεντρωθεί αυτή η μελέτη.

Στην παρούσα συγκυρία, η Ευρώπη εκτυλίσσεται σε νέο ηγέτη του παγκόσμιου οικοσυστήματος των νεοφυών επιχειρήσεων, καθώς ακολουθεί μια συνταγή δοκιμασμένη στη Silicon Valley, στις αρχές της εκτόξευσής της. Αυτή είναι ο συνδυασμός στενών δεσμών μεταξύ πανεπιστημιακής έρευνας, νεοφυών επιχειρηματιών και VCs, στο πλαίσιο του οικοσυστήματος. Τον τελευταίο καιρό, η Ελλάδα φαίνεται να βαδίζει δυναμικά προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτό θα μπορούσε να συνδυαστεί με τη

Policy Paper

Η καινοτόμος/νεοφυής επιχειρηματικότητα: Από το διεθνές περιβάλλον στις ελληνικές Περιφέρειες

χάραξη εθνικής στρατηγικής εξωστρεφούς εκβιομηχάνισης σε πανελλαδική (παν-περιφερειακή) διάσταση, με την πολλαπλή συμμετοχή Ελλήνων εντός και εκτός Ελλάδας και διεθνείς συνεργασίες.

Και μία τελευταία σκέψη και πρόταση: καθώς η Ελλάδα εκτυλίσσεται σε σημαντικό ερευνητικό-big data κέντρο των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου, μήπως είναι η κατάλληλη στιγμή, ώστε οι πιο δυναμικές νεοφυείς επιχειρήσεις όλων των περιφερειών της να εξελιχθούν σε εξειδικευμένες μεσαίου μεγέθους πολυεθνικές (rocket multinationals) που θα διατηρούν έδρα στην Ελλάδα; Και ως Ελλάδα φυσικά δεν εννοείται εδώ μόνο η Αττική- Αθήνα.

Χρήσιμες βιβλιογραφικές αναφορές και links

1. Baumol, William J. (1996), «Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive», *Journal of Business Venturing* 11, σ. 3-22.
2. Basis, Ioannis, Ioanna Sapfo Pepelasis (2020), «Incubated early stage startupperes and their initiatives in Athens during the Crisis (2010-2016)», AUEB, Department of Economics, Working Paper Series, 01-2020.
3. Cassis, Youssef, Ioanna Pepelasis Minoglou (2005), *Entrepreneurship in Theory and History*, Palgrave MacMillan.
4. Crudu, Rodica (2019), «The Role of Innovative Entrepreneurship in the Economic Development of EU Member Countries», *Journal of Entrepreneurship Management and Innovation*, 1-2019, <https://jemi.edu.pl/vol-15-issue-1-2019/the-role-of-innovative-entrepreneurship-in-the-economic-development-of-eu-member-countries>
5. StartupBlink, Global and Europe GUIDE, <https://www.startupblink.com/blog/a-startup-ecosystem-guide-europe>
6. Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (2021), *Έρευνα, Ανάπτυξη & Καινοτομία στις Ελληνικές Περιφέρειες*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, <https://metrics.ekt.gr/publications/543>.
7. Καλογήρου, Γιάννης, Άγγελος Τσακανίκας, Αιμιλία Πρωτόγερου, Παναγιώτης Παναγιωτόπουλος, Ευάγγελος Σιώκας, Γεώργιος Σιώκας, Δημήτριος Σταμόπουλος (2021), «Η Ελλάδα που Μαθαίνει, Ερευνά, Καινοτομεί και Επιχειρεί. Μια ενοποιημένη συστημική στρατηγική με επίκεντρο την καινοτομία και τη γνώση και ένα πλαίσιο για την υλοποίησή της. Γιατί είναι αναγκαία, τι περιλαμβάνει, πώς υλοποιείται, με ποιους θα προωθηθεί; Φεβρουάριος 2021, διαΝΕΟΣις, https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2021/02/RD_study_final.pdf.
8. Mallaby, Sebastian (2022), «The art of picking winners», *Financial Times*, 4.2.22.
9. Δελεβέγκος, Δημήτριος (2022), «Νέα data centers στην Αθήνα αναπτύσσει η Digital Realty», *Η Καθημερινή*, 26.12.22.
10. Πεπελάση, Ιωάννα Σαπφώ, Ιωάννης Σπυρόπουλος, Γεώργιος Κόκκοτας, Δημήτριος Ζήσης, Ιωάννης Μπέσης (2022), «Χαρτογράφηση Ελληνικού Οικοσυστήματος Νεοφυών Επιχειρήσεων», διαΝΕΟΣις, <https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2022/01/startups.pdf>
11. «Regional Innovation Scoreboard-RIS» (2021, 2022), European Union 2021, 2022, web address: op.europa.eu.
12. Reid, Alasdair, Nicos Komninos, Jorge-A. Sanchez-P., Panayiotis Tsanakas (2012), «RIS3 Regional Assessment: Central Greece; A report to the European Commission», Directorate General for Regional Policy, Unit I3 - Greece & Cyprus, Dec. 2012 (final version), <https://www.komninos.eu/wp-content/uploads/2014/01/RIS3-review-report-Stereia-Ellada-final-edited-2012.pdf>.
13. Silicon Valley's history - <https://www.siliconvalleyhistorical.org/silicon-valley-history>
14. Waves of innovation - <https://www.src.sk.ca/blog/what-are-waves-innovation>
15. The Global Startup Ecosystem Index Report 2022 - <https://lp.startupblink.com/report/>
16. Genome, Global Map of Innovation - <https://startupgenome.com/ecosystems>
17. Lee Howell, Managing Director, World Economic Forum Geneva, What does innovation mean in today's world? (2014) - <https://www.weforum.org/agenda/2014/09/innovation-new-global-context/>

www.regionalpolicymonitor.org